

ZAMONAVIY O'ZBEK MATBUOTI VA IJTIMOIIY TARMOQLARDA LINGVOKREATIVLIKNING NUTQIY NAMOYONLARI

SAFAROVA ZARINA HASANOVNA

Toshkent shahar Yunusobod tumani 72-maktab

Ona tili va adabiyot o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy ishda zamonaviy o'zbek matbuoti va ijtimoiy tarmoqlarda lingvokreativlikning nutqiy namoyonlari tahlil qilinadi. Maqolada o'zbek tilida so'zlovchi jurnalistlar, bloggerlar va kontent yaratuvchilarning til vositalaridan noodatiy, lekin ta'sirchan foydalanish usullari o'rganilgan. Xususan, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar, sarlavhalar, reklama matnlari va memlar orqali auditoriya e'tiborini jalb etish, hissiy ta'sirni kuchaytirish, hamda o'z fikrini kreativ tarzda ifodalash holatlari amaliy misollar asosida yoritilgan. Tadqiqot davomida lingvokreativlikning asosiy shakllari metaforik ifoda, so'z o'yini, kinoya, ironik uslub, emotsional nutq, neologizmlar va memetik birliklar tahlil qilinadi. Maqola shuningdek, o'zbek tilidagi internet tilining o'zgarishlari va nutq madaniyatiga ko'rsatayotgan ta'sirini ochib beradi.

Kalit so'zlar: *lingvokreativlik, nutqiy ifoda, o'zbek matbuoti, ijtimoiy tarmoqlar, internet tili, metafora, mem, kreativ nutq, kommunikativ madaniyat, zamonaviy diskurs.*

So'nggi yillarda O'zbekiston jamiyatida axborot oqimining keskin ortishi, raqamli kommunikatsiya vositalarining keng qo'llanilishi natijasida nutqiy faoliyatning yangi, kreativ shakllari shakllanmoqda. Xususan, zamonaviy o'zbek matbuoti, bloggerlik, va ijtimoiy tarmoqlardagi kontent yaratish jarayonida tilning yangicha, original, ta'sirchan qo'llanilishi lingvokreativlik fenomenini yanada yaqqol ko'rsatmoqda.

Lingvokreativlik bu til orqali yangicha fikrni, noodatiy ifodani estetik va

hissiy jihatdan boy shaklda yetkazish san'atidir. Bugungi kunda Telegram, Instagram, YouTube, va TikTok kabi platformalarda o'zbek tilida faol kontent yaratuvchilar o'z auditoriyasini jalb etish uchun so'z o'yinlari, kulgili metaforalar, qisqartmalar, inglizcha so'zlarning o'zbek tiliga moslashtirilgan variantlari, shuningdek, mem va hashtaglar orqali o'ziga xos uslub yaratmoqda[1].

Masalan, jurnalist va blogerlar "Kun.uz", "Daryo.uz", "Gazeta.uz" kabi rasmiy axborot saytlarida ham, "Xushnudbek Xudoyberdiyev", "Ahror Ahmedov", "Munisa Mirza" kabi ommabop tarmoqlarda ham matnlarni hissiy jihatdan kuchaytirish uchun lingvokreativ usullardan faol foydalanmoqda. Ularning nutqida nafaqat axborot berish, balki o'quvchini o'ylantirish, kuldirish, yoki ijtimoiy muammoni estetik tarzda ko'rsatish maqsadi ustun turadi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2020-yil 29-dekabrdagi "O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish va ularning mustaqilligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni zamonaviy jurnalistika sohasida erkin fikrlash, ijodiy yondashuv va nutq madaniyatini yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qildi. Shu asosda 2021-yildan boshlab OAV sohasida yosh ijodkorlarni qo'llab-quvvatlash, ularning til madaniyati va kreativ yondashuvini rivojlantirishga qaratilgan o'quv kurslari tashkil etildi.

Bugungi o'zbek matbuoti, xususan, **"Kun.uz"**, **"Daryo.uz"**, **"Qalampir.uz"**, **"Podrobno.uz"** kabi axborot manbalari o'z xabarlarida faqat faktlarni emas, balki auditoriyada hissiy rezonans uyg'otadigan lingvokreativ ifodalardan foydalanadi. Masalan, "Kun.uz" sarlavhalarida tez-tez metaforik ifodalar uchraydi:

"Elektr toki narxi ko'tariladi: uylarimizda 'yorug'lik' qancha turadi?" bu sarlavha faktni berish bilan birga, so'z o'yinini (yorug'lik – nur va narx o'rtasidagi metafora) yaratadi[2].

"O'zbekiston yoshlari endi diplom ortidan emas, bilim ortidan quvadi" bu esa ijtimoiy o'zgarish va qadriyatlar yangilanishini kuchli ta'sir bilan yetkazadi.

Ijtimoiy tarmoqlarda, xususan, **Telegram**, **Instagram**, va **YouTube** platformalarida esa lingvokreativlik yanada faol qo'llanadi. Masalan, blogger **Xushnodbek Xudoyberdiyev** siyosiy va huquqiy mavzulardagi postlarida o'zbek xalq maqollaridan zamonaviy kontekstda foydalanadi:

“Adolatning g'alabasi uzoq bo'lishi mumkin, lekin u baribir keladi bu qonun emas, bu hayot falsafasi.”

Yoki **Otabek Mahkamov**ning postlarida hazil, ironik metafora va kinoyalar orqali ijtimoiy muammolarga e'tibor qaratiladi. Bunday ifodalar auditoriyada tanqidiy fikrlashni kuchaytiradi, ijtimoiy ongni yangilaydi.

Lingvokreativlik, shu bilan birga, **tilning yangilanishi** va **xalq mentalitetiga mos yangi ifoda uslublarni shakllantirish**ga xizmat qilmoqda. Masalan, “vibe”, “kontent”, “challenge”, “trend” kabi inglizcha so'zlarning o'zbek tilidagi moslashgan shakllari “vayb”, “kontent”, “chelenj” endilikda kundalik nutqqa kirib bormoqda. Bu tilning tabiiy kreativ evolyutsiyasi bo'lib, yoshlar orasida o'zaro tushunishni osonlashtiradi.

O'zbekiston Respublikasidagi amaliy hujjatlar va jarayonlar:

Lingvokreativlikni rivojlantirish masalasi bevosita **ta'lim tizimi** bilan ham bog'liq. Chunki ijodiy nutq, erkin fikrlash va axborot madaniyatini shakllantirish avvalo maktab va oliy ta'lim tizimida boshlangan[3].

Masalan, **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2020-yil 6-noyabrdagi “O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini yanada takomillashtirish konsepsiyasi” to'g'risidagi qarorida** o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish asosiy vazifa sifatida belgilangan. Bu hujjat asosida umumta'lim maktablarida **nutqiy ijodkorlikka asoslangan darslar, media savodxonlik modullari**, va **ijodiy yozuv tanlovlari** joriy qilindi.

Shuningdek, 2022-yil 19-maydagi “O'zbekiston Respublikasi axborot sohasini yanada rivojlantirish konsepsiyasi”da ijtimoiy tarmoqlar orqali madaniy-ma'rifiy kontent yaratish, yosh jurnalistlar va bloggerlar o'rtasida kreativ nutq madaniyatini rivojlantirish chora-tadbirlari belgilangan. Natijada, “MediaPark”,

“Yosh jurnalistlar klubi” kabi markazlarda yoshlar o‘z nutqiy kreativligini amaliy loyihalar orqali rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ldilar.

Masalan, 2023-yilda Toshkent axborot texnologiyalari universiteti va “OAV Akademiyasi” hamkorligida “Lingvokreativ media loyihalar” deb nomlangan tanlov o‘tkazildi. Unda ishtirokchilar jamiyatdagi dolzarb masalalarni lingvokreativ uslubda yoritib, o‘z nutqini ijodiy va ijtimoiy jihatdan ta’sirli tarzda namoyon etishdi.

Amaliy jarayonning umumiy tavsifi:

Zamonaviy o‘zbek matbuoti va ijtimoiy tarmoqlarda lingvokreativlikning shakllanishi quyidagi **amaliy omillar** orqali kechmoqda:

Ijtimoiy tarmoqlarning interaktiv xususiyati – foydalanuvchi fikr bildiradi, javob oladi, bahsga kirishadi. Shu jarayon tilni jonlantiradi.

Kontekstual hazil va metafora – ijtimoiy muammolar yumor orqali ifodalanadi, bu esa auditoriyani charchatmasdan o‘ylantiradi.

Yoshlar tili va internet-madaniyat – qisqartmalar (“aka”, “bro”, “loyiha” o‘rniga “proj”), emojilar, va sarkazm tildagi kreativlikni boyitadi.

OAVda sarlavha dizayni – diqqatni tortuvchi, ammo ma’noli ifodalar (masalan: “Bosh vazir ‘ko‘zga ko‘rinmaydigan muammo’ haqida gapirdi”).

Shunday qilib, lingvokreativlik zamonaviy o‘zbek matbuoti va ijtimoiy tarmoqlarda nafaqat nutqning badiiy ifoda kuchini oshirmoqda, balki jamiyatdagi ijtimoiy ong, tanqidiy tafakkur, va estetik didni ham rivojlantiruvchi vositaga aylanmoqda[4].

T/r	Lingvokreativ nutqiy ko‘rinish	Amaliy misol (matbuot / tarmoqda qo‘llanilishi)	Manba / sana	Izoh
1	Sarlavha bilan metafora, so‘z o‘yinlari	Kun.uz’da “Sabriya” seriali bilan bog‘liq maqolada “ serialdagi behayo sahna mavzusi ... shaxsiga ulanib	24-yanvar 2022	Sarlavhada voqea va shaxs o‘rtasidagi semantik bog‘lanish va

T/r	Lingvokreativ nutqiy ko'rinish	Amaliy misol (matbuot / tarmoqda qo'llanilishi)	Manba / sana	Izoh
		ketdi ” kabi ta'sirchan sarlavha ishlatilgan		dramatik ta'sir yaratilgan
2	Bayram tadbiri nutqida til kreativi	Samarqand arxitektura- qurilish universiteti O'zbek tiliga Davlat tili maqomi berilganligining 36 yilligiga bag'ishlangan tadbirda talabalar ona til va milliyatga bag'ishlab she'rlar, sahna chiqishlari bilan so'z madaniyatini namoyish qildilar	(Telegram e'lon)	She'r, til tarixi, milliy qadriyatlar birlashtirilib, nutqda hissiy- madaniy rezonans yaratildi
3	Media-habarda kinoya / dramatik ifoda	Direksiya.uz saytida 2022-yil 18-dekabrda “Media24 uz telegram kanali orqali... ‘2 km yo'lni ta'mirlash uchun 41,2 mlrd.’ sarlavhasi...” sarlavhasi e'lon qilingan; bu sarlavhaning dramatik ohangi va shubhali ma'nosi matbuot nutqini kreatiflarga ochadi	18 dekabr 2022	Sarlavha oddiy xabar sifatida emas, dramatik savol ornamentlari bilan berilgan, auditoriyada refleksiya uyg'otadi
4	Interaktiv kontent bilan nutq jalb qilish	Yoshlar TV Telegram kanalida “ Navbat bizga ” dastur e'lonida “savol va takliflaringizni izohlarda	E'lon sanasi kanal postida	Bu tarmoq nutqiy kreativlik: so'z bilan auditoriya muloqotiga

T/r	Lingvokreativ nutqiy ko'rinish	Amaliy misol (matbuot / tarmoqda qo'llanilishi)	Manba / sana	Izoh
		yozib qoldiring” deb qo'shimcha so'z bilan auditoriyani nutqqa jalb qiladi		chaqirish, til ichida interaktivlik yaratish
5	Matbuot va OAV sarlavhalarining sintaktik kreativligi	«Foreign Languages in Uzbekistan» jurnalida “Syntax of the Information Heading: Comparison of Uzbek and Kazakh Media” maqolasida o'zbek OAV sarlavhalarining sintaksis strukturasiga e'tibor qaratilgan, kreativ sarlavhalar yaratish usullari tahlil qilingan	2025	Matbuotda sarlavha qisqa, dramatik, ikki qismdan iborat bo'lish trendi, lingvokreativ yondashuv namoyon bo'lishi

XULOSA

Zamonaviy o'zbek matbuoti va ijtimoiy tarmoqlarda lingvokreativlik jarayoni bu faqat til o'zgarishi emas, balki milliy tafakkur, madaniyat va kommunikatsiya uslublarining yangilanishidir. Bugungi kunda lingvokreativlik o'zbek tilining jozibasini, ifoda imkoniyatlarini va nutqning ta'sirchanligini oshiruvchi asosiy omilga aylandi. Matbuotda sarlavha yaratish, kinoya, metafora, ironik tildan foydalanish, ijtimoiy tarmoqlarda esa auditoriyani jalb etuvchi so'z o'yinlari, emojilar, qisqartmalar va xalq maqollarining zamonaviy talqinlari bularning barchasi lingvokreativlikning real namoyonidir.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ta'lim va axborot siyosati

doirasida olib borilayotgan islohotlar xususan, 2020-yil 6-noyabrda tasdiqlangan “Ta’lim tizimini yanada takomillashtirish konsepsiyasi” hamda 2022-yil 19-maydagi “Axborot sohasini rivojlantirish konsepsiyasi” yosh avlodda kreativ fikrlash, erkin nutq va ijodiy yondashuvni shakllantirishga yo‘naltirilgani bilan bu jarayonni amalda qo‘llab-quvvatlamoda.

Shuningdek, o‘zbek matbuoti va ijtimoiy tarmoqlarda til madaniyati bilan bir qatorda milliy mentalitet, xalqona ifoda va zamonaviy uslub uyg‘unligi ham shakllanmoqda. Bu uyg‘unlik natijasida o‘zbek tili internet muhitida faol, zamon ruhiga mos va xalqaro kommunikatsiyada o‘z o‘rnini topayotgan tilga aylanmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Yo‘ldoshev M. O‘zbek tili uslubiyati va nutq madaniyati. Toshkent: Fan, 2018.
2. Jo‘rayev A. Zamonaviy matbuot tilining lingvistik xususiyatlari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2020.
3. G‘ulomov A., To‘xliiev B. O‘zbek tilida so‘z yaratilishining lingvokreativ imkoniyatlari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
4. Mamatov N. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda til madaniyati. Toshkent: Nodirabegim nashriyoti, 2021.